

Pismo iz Bagdada

Kulturni život u ira koj prestonici budi se u sedmoj godini sankcija

PESMA JE DVOSEKLI MA

Uštimavanje kulturne politike u kafedžinici Kod Bejru anina. Popularni ira ki muzi ar El Karaguli objašnjava šta o šundu ne znaju ministri kulture, a muzi ari znaju i publika ose a. Može li se komponovati muzika na novinski tekst? Žitelj globalnog sela nije narodni peva , a folk je planetarni fenomen s turbo-pogonom.

Bagdad, marta 96. – Krajem marta Bagdad je prijatno topao. Nebo je ve vedro i takvo e biti svaki dan, sve do kraja oktobra. U to suvo prole e milion stabala narandže ve je u cvatu – možda dva, možda tri miliona – kud god da krenete do ekuje vas i ispra a njihov teški miris. Krošnje prekrivene belom penom još skrivaju po koji prošlogodišnji plod. Za dva meseca, kad se vazduh najvrelijeg grada na svetu usija toliko da vam svaki izlazak po danu postaje kazna, a jabuke izjutra zaboravljene u kolima u podne nalazite pe ene, po e e mrtva sezona za kulturu. Ve mesecima i godinama u prestonici zemlje odse ene od sveta, i od sebe same, gotovo ništa se i nije doga alo, ali ako se šta može dogoditi – onda je to sad.

Ipak, poziv me je iznenadio. U „ aršiji“ se znalo da se bavim istraživanjem ira kog folkloru, ali me dirnulo što se neko toga sada setio. Po etak sedeljke zakazan je za šest, a izgledalo mi je kao da u biti gost na velikoj i važnoj pono noj sve anosti. Odbacih misao da ponesem magnetofon ili fotoaparati i zaputih se u Kerh, polutku Bagdada na desnoj obali Tigra.

Hedija Husein, bivša urednica kulturnog programa bagdadske TV i pisac kratkih pri a, do ekala me je pred ulazom. Teška crna kosa padala joj je niz le a preko bele svilene bluze, šminka na o ima i licu bila je sra unata na o i kamere. Ona e voditi razgovor uživo s uglednim muzi arem Tajibom el Karagulijem. Na neo ekivanu pojavu jednog stranca grupa za do ek ispred kafedžinice *Kod Bejru anina* prekide askanje i ja joj, izlaze i iz taksija, poklonih svoj najgalantniji rukoljub. S tri prsta u njenoj maloj šaci odmah bejah uveden u salu i predstavljen glavnom gostu i prisutnim li nostima ovdašnje kulturne scene kao „jugoslovenski orijentalista“.

Bagdad spada me u liberalnije arapske prestonice glede javnog ponašanja muških i ženskih, ali tolika prisnost na trenutno najjavnijem mestu u gradu! Neka ih, nek se malo ude. Dama je, ina e, druga supruga moga prijatelja Abdusetara Nasira, poznatog ira kog pisca, ven ana s njim tajno i samo po verskom obredu, i est je gost u krugu moje porodice ovde. Kao i prva i „zvani na“, uostalom – ona s kojom ima poodrasle sinove.

Nisam ni znao za ovo arobno mesto na kraju šireg centra Bagdada. Hedija ga je uo ila i, uvši od mene pri e o malim privatnim sponzorima u Jugoslaviji, ubedila gazdu da književnicima ustupi besplatno salu jednom nedeljno na dva sata. Kaže da se najpre prenerazio (Srednji istok, kolevka trgovine, pa – besplatno?) zatim se dvoumio kad je obe ala da e dovesti slavnog El Karagulija. Složio se kad je potegla poslednji argument: da država odavno ne dotira ni muziku, a kamoli književnost i da je poslednje književno ve e, posve eno jugoslovenskoj kratkoj pri i i *sa stranim gostima* (gde je od svih stranaca jedino pisac ovih redova imao priliku da se iskaže) održano u neure enoj sali zvani nog Kluba književnika, uz – sve e. E jeste, to je sramota i da u vam salu, rekao je na to gazda.

A mi na onoj *jugoslovenskoj* seansi svi mislili da je divno upravo to što nema struje! Ipak, mecenat je zgodna stvar – pogotovo ako otvara širom kafanska vrata i daje publicitet onome o emu nacija sanja. Kamera, me utim, nije bilo.

Žene u muškom hramu

Zgrada – ako je to zgrada – jer zidove ine niski paneli od koso složenih letvica, nad kojima vitraži opasuju pun krug bez pauze – više li i na splav koji je neko uzdigao koji metar iznad mutnog Tigra, na laktu krivine gde Haifska ulica skre e prema starom Gvozdenom mostu. U letnjim no ima okna se dižu do plafona, pa se tu sedi kao pod kakvom beduinskom šatrom. Salu ispunjavaju priru ni sto i i za aj i tradicionalne klupe s naslonom i doru jima, prekrivene asuricama. Na njih nikad nije selo nijedno žensko bi e. Do ve eras.

To je jedna od hiljadu malih oaza u kojima vreme provode dokone starine, ispijaju aj za ajem i puše nargile. Povazdan tu lupkaju domine i kockice za šešbeš. U prašnjavom kasetofonu vrte se kasete na kojima klape starih Bagda ana pevaju varoške pesme iz tridesetih, uz pratnju laute, emaneta i tarabuka.

Ovaj grad bio je prestonica kad se još nije rodio ni ukun ukunedda Haruna el Rašida, urbanizovana raskrsnica mnogih puteva, cilj svih karavana, san pesnika i ostalih vinopija. Bagdad je, vele neki, zna ilo *bogomdan*, a za glagol *pobagdaditi se* re nici daju – koje li ironije danas, u sedmoj godini propadanja pod bombama i me unarodnim sankcijama! – živeti uobilju i rastrošno. Stanovništvo se u ve ini nosi po zapadnja ki. Ipak, stalan priliv do oša iz provincije obezbe uje ovim ajdžinicama (jer se kafa tu pije kudikamo manje od aja, ali je drevni naziv *maqħ* ili *qahwa* – *kafedžinica* ostao) stalno prisustvo muške klijentele s tradicionalnom maramom i dvostrukim obru em od crnog gajtana na glavi, u dugim haljinama. Ne, žene tu nemaju pristupa. Ni u snu!

Ali ve eras je nevinog kafedžinici *Kod Bejru anina* zastao dah od zaprepaš enja: ulaze žene. Bilo ih je oho-ho! Sve doterane. Nema nargila ni onih stalnih gostiju, ve eras se ovde Bagdad druži s umetnikom El Karagulijem, omiljenim ira kim peva em i lautistom, ija slava nije manja ni u Egiptu, centrali arapske popularne muzike, ni u Emiratima, ak ni u dalekom Maroku. Televizija i radio puštaju samo vesti, sapunjave serije s reklamama i muzi ki šund, a ljudi su željni dobre pesme i žive re i, bez montaže.

Klupe u kafedžinici pore ane su sada kao u pozorištu. U prvim redovima sede lica poznata sa zadnjih korica knjiga. Nema politira. Ova seansa, u ovakvom aranžmanu, ima u sebi nekog prkosa.

Tu je uticajni muzi ki kriti ar Adil el Hašim, naoštren da, na strogom književnom jeziku, govori o muzi kim me uticajima, harmoniji i kontrapunktu (pojavama stranim izvornoj arapskoj i uopšte istonja koj muzici, jer je ona sa uvala etvrtinu tona kao osnovnu jedinicu), tu su profesori laute i pevanja Faruk Ahmed i Falih el Azavi, jedan sklon da brani prostonarodni govor zarad sklada teksta i muzike, drugi da ga napada (sve se to u daljem toku ve eri i zbilo), skupila se bulumenta pisaca i urednika kulturnih rubrika u novinama.

Osim mrgodnih pripadnika misije UN, stranaca, kojih je u Iraku nekad bilo preko sto hiljada, odavno nema ni za lek, posebno ne onih koji se bave kulturom. Ipak, pozvan je i jedan stranac, koji je, pri tome, i došao.

Na improvizovanom podijumu dve stolice, korpa s cve em i jedna lauta raskošne izrade. Sam instrument, kao i njegovo ime, poreklom su s ovih strana – ime je uzeto baš od Arapa i, u krstaško-trubadurskoj obradi, ušlo je u sve jezike sveta. U Evropi je *leut* danas gotovo zaboravljen, ali Arapi ne bi mogli zamisliti život bez njegovog zvuka i otiska njegovog savršenog oblika na mrežnja ama.

Puna sala, svetla blešte, ne e trebati sve e – restrikcije struje prestale su odnedavna, a nisu ni bile onakve kakve su znale biti u nas preko zime. Uostalom, ovde su prekidi struje eš i

leti, zbog miliona klimatizera koji omogu avaju dušama da prežive pod mesopotamskim suncem.

Naš Car i arapski kraljevi

Moderatorica druženja s po etka ovog izveštaja uzima mikrofona i postavlja prvo pitanje gostu. Dogovorili su se, veli, da ne bude pitanja li ne prirode, jer to nije cilj ovog skupa. Ne, ona ne e održati taj dogovor – zar ostaviti znatiželju svih ovih lepih dama bez odgovora, ta sagovornik je krupna pojava svearapske, ne samo ira ke estrade! – ali ne e ni preterivati. Pošto je gost ve eri i teoreti ar muzike, akcenat e, da se zna, biti na onome što je važnije i od ta kica za hranu, i od duvana, možda i od samog fudbala – tu ona na ini zna ajnu pauzu prelaze i pogledom preko muškog dela auditorijuma – a to zna i na pitanju: gde je granica izme u dobre muzike i šunda u muzici? I – šta nam valja initi? No, pre svega, vratimo se malo u rane šezdesete: kako je, dakle, stvar po ela?

Da je neko ovakvu publiku doveo u ubursku kasinu ili koju drugu od nekad slavni beogradskih kafana, gde se zna da e obi ni smrtnici mo i da slušaju velikog Vlastimira Pavlovi a Carevca, bilo bi sli no ovome sad, kad je u ovoj ajdžinici Tajib el Karaguli. Sli no, ali i mnogo druk ije.

Kad arapski kompozitor popularne muzike uspe, on uživa sveopštu ljubav i poštovanje koje je jedan Carevac, u svoje vreme, uživao ne samo u narodu nego i me u obrazovanom elitom. Ali ve deset godina posle Careve smrti, za njegovom muzikom žalili su samo njegovi savremenici koji su ga nadživeli i pokoji mla i boem, što važi i za peva e poput nekad svima znanih Vuleta Jevti a, Danice Obreni i mnogih drugih. Slava arapskog velikog kompozitora i instrumentaliste, a pogotovo peva a, trajna je i živi u srcima svih, od Eufrata do Atlasa, prelaze i u najdublju idolatriju, kakvu je Zapad umeo da iznedri i održava neko vreme uz obilnu pomo masmedija, ali Istok ume da uva zadugo pomo u samog njihovog pevanja. Veliku trojku – bezmalo Sveto trojstvo arapske estrade – Muhameda Abdulvahaba, Ferida el Atraša i Um Kulsum, peva e vrlo razli itih stilova i senzibiliteta, svi obožavaju i slušaju jednako i danas, i još dugo e, mada njih preko etvrt stole a nema me u živima.

Prolaznost je na Istoku sporija. Ovaj deo sveta je vrlo, vrlo star i možda otuda tako rad svakoj dugotrajnosti. Diljem arapskog sveta kult ovih korifeja popularne muzike može se porediti samo sa slavom jednog Verdija, ili Karuza u Italiji svoga doba i sve do danas – veliki Modunjo ne bi bio dovoljno jak primer. Popularna muzika – to je jedina ta ka u kojoj se panarabizam ostvaruje glatko i bez iznimke (Sveto pismo islama porodilo je, kao i svako drugo, svoje razdore i rasepe, a same arapske države imaju svoje nacionalne manjine, ljude drugih jezika, mahom i drugih vera, kojima nedosanjani san svih Arapa da žive u jednoj državi baš i ne leži na srcu).

Mladi muzi ar došao je u Bagdad po etkom šezdesetih iz svoje Nasirije, s juga, kao što je i Carevac došao u Beograd dvadesetih, da studira. Komponovanje „na narodnu“ bilo je ve uzelo maha, možda više nego u nas u Carev evo vreme. Ne zna se zašto, ali zna se da je kraj oko Nasirije najve i ira ki rudnik talenata za sve umetnosti. Uz ljubav prema lauti, na deobi kojoj nijedan ovek nikad nije prisustvovao, El Karaguliju su dodeljeni još i milozvu an glas i vanredna ose ajnost sa smislom za stvaranje dramskog efekta u kombinovanju melodije, ritma i tempa. Po eo je demonstrirati kako bi on, neznani lautista me u hiljadama, interpretirao tradicionalnu ira ku narodnu pesmu.

Kao i naš Car, i ovaj kralj narodne i narodske muzike umeo je da spoji ono najbolje u postoje o j bogatoj muzi ko-pesni koj tradiciji s elementima modernog tuma enja teksta i uskla ivanja muzi kih i jezi kih akcenata a da ne zapadne u ritualnu afektaciju kojoj je sentiment ovdašnjeg oveka toliko sklon. Ira ka starogradska i seoska popularna pesma upravo je bila zašla u orsokak. On je pokazao put – kuda i kako dalje. Carevac je davno – mnogi kod nas to više ne znaju – komponovao *Svilen konac*. El Karaguli – pesmu *ezab* (Lažov); to znaju i svi arapski vrapci.

Privla na svetlucavost estrade

Ali onda su po ele velike migracije iz sela u grad, došle su tehnološke novotarije, potroša ka psihologija po ela je da nadire. U kra o j seriji uspehlih revolucija i pu eva institucije zadužene za staranje o narodnoj baštini po eše dovoditi neke nove urednike u najvažnije medije i – gle uda! – gubiti orijentaciju koga i šta da stimulišu i promovišu. „Novokomponovana narodna pesma“ stala je nemilosrdno potiskivati autenti nu, kao i umetni ku muziku.

Da li nam se ini, ili sve ovo mnogo poznato zvu i!? Bar nama, u Jugoslaviji.

U takvoj atmosferi (umetnik je birao umerene re i, s pokojim duhovitim komentaron) pojavili su se neki ljudi bez muzi kog obrazovanja, bez muzi ke kulture, ak – bez sluha i, zajedno s nadripesnicima koji su zaposeli mesta po važnim redakcijama zahvaljuju i dobro napla enoj odi ili panegiriku, ili ro a koj vezi, po eše snimati ono što danas nazivamo šundom. Iz pesme „u duhu narodnog melosa“ volšebno je iš ezavao i taj duh, i svaki melos, a narodu je ostajalo nešto što više i nije bilo – muzika.

Pesma je ma s dve oštrice, objavljuje El Karaguli. I objašnjava: „Nisam protiv novog – sam sam komponovao toliko pesama; narodni peva je vrsta koja izumire, jer je žitelj današnjeg globalnog sela gra anin; nisam ni za cenzuru – neka ljudi slobodno pokazuju šta su napravili; ne možete spre iti ljude da slušaju ono što se njima sluša, ali morate voditi dugoro nu muzi ku politiku. Badava vam je da grmite protiv šunda, badava da se vajkate zbog „pogubnih zapadnja kih uticaja“. Estrada je svetlucava, ko to može pore i? Protiv šunda se ne može silom, žilav je, njega možete tu i samo stvaralaštvom, ni im drugim.“

Ovde vaš izvešta i nehotice pomisli kako je u Beogradu ve decenijama nemogu e nabaviti kasete sa našom autenti nom narodnom muzikom u interpretacijama velikih peva a iz Carev eve škole. Ono malo, što snime noviji dobri peva i poput Staniše Stoši a, koji ina e žive uglavnom od pevanja novokomponovane pesme na svadbama, za as plane, ali oni koji ponosito, kao Jordan Nikoli , odbijaju da ikad zapevaju šund gotovo su nepoznati i vrlo retko snimaju, za razliku od stotina onih iz najbeslovesnije „novokomponovane“ produkcije. A ona se neprekidno uve ava, ne žale i para za silovitu reklamu. Ali, o tome se uti. Neko iz publike nadoveza se na moje misli: Reci to na zvani nim mestima! Neko dodade: „Tako je! Šta si ti preduzeo!?“

Prihvataju i dijalog, kompozitor je odvratio: „To sam rekao sto puta, rekao sam i pred ministrima i evo, opet kažem na ovom divnom mestu, pred svima vama. A za stvaralaštvo treba ohrabrenja. Kad meni država ne omogu ava da snimim ono što sam stvorio i ne e da troši pare da bi parirala komercijalnoj reklami onoga tamo što arlau e, onda i narod ide za njim, ne za mnom. Ali pisati o tome morate vi. Neka svak kaže svoje! (Nasta kratak tajac.) E, vidite, onda i ja, bore i se za komad hleba, komponujem šund, i sviram i pevam šund ve i deo svoga

vremena. Ne ono najgore, zbog čega bih baš propao u zemlju od stida, ali dovoljno loše – da se dobro prodaje.“

Krem nacije je utao.

„E sad, tu će se država teško kajati – umetnost je ogledalo duše naroda. Usled tog nemara ukus naroda pada nisko, kadrovi se ne razvijaju, veza s autentičnim zvukom i pesništvom se kida i posle će trebati sam Bog zna koliko da se vratimo do nivoa na kojem smo nekad bili.“

Glasovi odobravanja u dvorani. Kafedžinica *Kod Bejru anina* želi da se nešto krupno promeni u kulturi. Do juče, takoreći, ovakvih skupova nije bilo, vladala je apatija. Sad su svi kao napete strune.

Umetnik podseća na nedavno minula vremena ratova s Iranom i Kuvajtom, kada su svi muzičari bili pod pritiskom države da komponuju vatrene rodoljubive pesme, na tekstove koje su improvizovali takozvani ratni pesnici, tako će po zadatku. Alternative nije bilo. Gledaoci su po pesmi koja se izbacuje tih dana saznavali stanje na frontu – pitaju i tekstove pesama između redova. Ako vam nije do umetničkog doživljaja, tad sve možete komponovati – kaže – i „mi smo nepobedivi“, i „nafta je naša“, čak i muziku na novinski tekst, ako hoćete!

Divno, onda vi možete skomponovati i ovaj naš razgovor, ubacuje geg *moderatorka druženja*. Auditorijum se veseli. Griža savesti je potisnuta za jedan tren.

Kultura kao pare i hleba

Sedma je godina kako vlada nestašica papira za nove knjige, žica i trski za muzičke instrumente, slikarskih letki, boja i platna, filmske trake i ne zna se čega sve još – da ne govorimo o dečjim vakcinama, lekovima, dijagnostičkim uređajima i visokim tehnologijama. Irak, za razliku od ostatka Jugoslavije iz vremena stroge blokade ima samo jednu „poroznu“ granicu dodira sa svetom, jordansku, a tamo su braća, pa mnogo toga baš stoga ne ide glatko.

Ipak, kao da se u međuvremenu dogodilo nešto što više ne može da zna za prepreke. Neko preumljenje, što bi se reklo. Suođen sa glađu, narod se odrekao kulture pre svega ostalog, ali sve je više ljudi koji hvataju ritam s novim načinom života, tog, pod tim udničim i udovišnim sankcijama, pa već osećaju da im je lepota ponovo važna. Bez hrane, život preti da iscure iz tela; bez uživanja koja pruža jedino umetnost, iz njega curi smisao, pa dolazimo na isto.

Instrument duše, onaj što je negde u nama zadužen za estetske doživljaje i njihovu umetničku formalizaciju, onaj isti što se, u svim tim nestašicama bio prilikno razdesio tokom šest i po godina blokade, kao da počinje da se, nanovo, naštimava.

Posle desetogodišnje pauze, književne večeri opet se održavaju od prošle jeseni. Osim Vavilonskog međunarodnog festivala folklornih igara koji je, brigom države, jedini održan svih ovih godina, krenuli su, malo pomalo, neki koncerti umetničke muzike, pisci objavljuju poasopisima drugih arapskih zemalja, većim i ovde izlazi nekoliko novih knjiga, ponovo slikarske izložbe. Ipak se kreće!

Zamišljaj: kako će to buknuti, kako će *sve to* buknuti onoga meseca, onoga dana kada život ovde po ne da se vraća u neku, kakvu-takvu normalu. Niko još ne može reći kad će to biti. Ali biće. Počelo je. Ovom narodu je to preko potrebno. Opet će doći vreme kada će se štampati šesto naslova godišnje, a laute, citre i cimbali odzvanjati po koncertnim dvoranama i restoranima.

Istina je, taj „entitet“ koji zovemo narodom o tome i ne razmišlja; ali ta potreba je nasušna, uvek i svuda, ona misli sama za sebe. U ljude je ušao neki čavo, a ne reče li malo sa El Karaguli da je stvaranje šejtanska rabota? Napokon, stvaranje se događa a da stvaraoци nikad ne znaju ni kako ni zašto su nešto stvorili, a još manje su sigurni u ono što su stvorili. Ni Onaj odozgo – ve na Mu hvala i slava – nije bio. Da jeste, teško da bi nas ostavio ovakve kakvi smo...

Sve je to nekako biti, ali niko ne vidi kako da se reši strašno pitanje, koje mimo svih drugih pitanja mori ve erašnje posetioce kafedžinice *Kod Bejru anina* i zava a naciju: kako uspostaviti miroljubivu koegzistenciju između dobre popularne muzike, one *od nivoa* i šunda? I može li se šundu i ki u objaviti rat?

Ve ina onih koji su se javili za rešmatrala je da ne može. Svi se složiše da valja tražiti pare od države za stimulaciju istinskog stvaralaštva i za trajnu antišund propagandu putem promocije pravih vrednosti. Neki podsetiše da para nema i da ih, po prilici, ne je skoro ni biti.

Ko to tamo arlau e

Ve e je, uz dosta svirke pra ene dubokim uzdasima publike, potrajalo tri sata. Kad se okonalo, novinari nisu hitali k redakcijama: novine se štampaju na osam strana, isključivo petitom, izveštaj sa ove ve eri do i e na red tek za nekoliko dana – ako se uopšte objavi. Uostalom, honorare niko ne plaća, a novinarske plate manje su od dva dolara.

Gazda kafedžinice nije se ljutio zbog kašnjenja – tolika poznata lica i znamenita pera u njegovoj kući! Kada je prošla opasnost da me, po običaju na sli nima seansama, upitaju za mišljenje i opis kako je to rešeno u našoj prijateljskoj i naprednoj zemlji, odahnuo sam. Kafanski momci služili su aj do kraja; ja uzeh da posrem još jedan.

Ne znam šta bih rekao.

Da sam pitan, možda bih se zaleteo da im citiram evropocentri nog bivšeg ministra Stojića, laureata izvesnih pesničkih nagrada. Taj ljuti borac za autentične vrednosti u sferi narodne muzike bio se, pre dve-tri godine, razgrmeo protiv neega što je on, u patriotskom zanosu, dok je u Bosni besneo rat pravoverne braće s neverni kom, nazvao „azijatskim arlaukanjem“ – mizantropski šlagvort koji mu je, po znanju beogradske aršije, došapnuo jedan ugledni muzikolog. Raspaljeni ministar nije ni slutio da se popularna umetnička produkcija cele Azije – baš kao i drugih kontinenata, i, možda, svih naseljenih planeta u sazvežđu ima Kumove slame – jednako guši u šundu i ki u i da „Azijati“ tako e imaju svoju, lepu muziku, koju vole. I groze se kad neko arlau e. Svejedno je, tada, da li arlau e po „azijatski“ ili po „evropejski“.

Ovoj ve eri nije prisustvovao nijedan ministar, ali bili su na okupu mnogi ljudi koji se istinski zanimaju za kulturu – sve sami žitelji Azije, Azijci, dakle, ne „Azijati“ – možda su oni shvatili šta im poruče njihov popularni muzičar? Možda e oni nešto uiniti? Mi, Jugosloveni, roeni Evropejci, shvatamo. Ali ne inimo ništa. Vreme nas preti e, jer ovo je *turbo vreme*.

Srpko Leštari